

TOCQUEVILLE'İN DEMOKRASİ TEORİSİNE KATKILARI ÜZERİNE

Ceren KALFA*
Faruk ATAAY**

ÖZET

Tocqueville, Amerika'da Demokrasi adlı ünlü eserini, Amerikan ve Fransız toplumlarının çok yakın zamanlarda ama oldukça farklı demokrasi deneyimleri yaşamalarından hareketle, Fransızlara, Amerikan demokrasisinin karakterini tanıtmak amacıyla yazmıştır. Fakat ortaya çıkan eser bu dar amacı aşmış ve bugün artık demokrasi teorisi üzerine bir klasik haline gelmiştir. Tocqueville'in bu klasik eserinin ve düşüncesinin inceleneceği bu çalışma, üç bölüm olarak kurgulanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde, Tocqueville'in genel tarih görüşü çerçevesinde, büyük bir demokratik devrim olarak gördüğü gelişmelere ilişkin yorumları üzerinde durulacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde, demokrasi ve demokrasinin kurum ve kuralları konusundaki görüşleri incelenecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, demokrasinin karşı karşıya bulunduğu olası tehlikeler üzerine geliştirdiği görüşleri ele alınacaktır. Böylece Tocqueville'in ortaya koyduğu ve 'klasik' olarak kabul edilen demokrasi teorisinin eleştirel bir analizi gerçekleştirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tocqueville, Demokrasi, Çoğunluğun Despotizmi, Adem-i Merkeziyetçilik, Din ve Demokrasi İlişkisi, Sivil Birlikler.

ABSTRACT

ON TOCQUEVILLE'S CONTRIBUTION TO THE THEORY OF DEMOCRACY

Tocqueville, had written his famous book Democracy in America in order to explain the characteristics of American democracy to the French people since ABD and France have experienced democracy in radically different ways at exactly the same time. However the book had gone beyond that purpose of Tocqueville and had become one of the classical texts of modern democratic theory. This paper is aiming to discuss Tocqueville's theory of democracy by analyzing his views in this book. The first part of the paper is dealing with Tocqueville's perspective on the democratic revolution within the terms of his approach to the history. The second part is about Tocqueville's understanding of the rules and institutions of democracy. Finally the third part discusses his views on the perils that threatens democracy. Thus we try to make a critical analyses

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü (cerenkalfa@akdeniz.edu.tr)

** Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü (fataay@akdeniz.edu.tr)

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. VII, No. 1, (Nisan 2014)

of Tocqueville's conception of democracy that is a cornerstone in the theories of democracy.

Keywords: *Tocqueville, Democracy, Tyranny of Majority, Decentralization, Relation between Democracy and Religion, Civic Associations.*

Giriş

Alexis de Tocqueville'in *Amerika'da Demokrasi* adlı eseri (Tocqueville, 1994), onu demokrasi teorisinin en temel düşünürlerinden biri konumuna getirmiştir. Bu eser, Tocqueville'in 1831'de Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) dokuz ay süren bir inceleme gezisine çıkmasının ardından, 1835'te ilk cildinin, 1840'da da ikinci cildinin yayımlanması ile ortaya çıkmıştır. Yayınlanır yayınlanmaz dikkatleri hemen üzerine çeken eser, aradan geçen zamanda değerini giderek arttırmıştır. Öyle ki, Tocqueville'in eseri, yayımlanmasının üzerinden geçen 177 yıla rağmen demokrasi teorisi açısından güncelliğini korumakta, cumhuriyetçi yönetim anlayışının yeniliği, gerekliliği ve aynı zamanda tehlikeleri üzerine hala en derinlikli çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir (Touraine, 2000: 125; Dinçkol, 2004: 149; Kahraman, 2007). Günümüzde, Amerikan siyaseti, demokrasi, özgürlük, eşitlik, bürokrasi ya da siyasetin herhangi bir kavramı konusunda araştırmaya girişen bir kişinin yolunun Tocqueville ile kesişmesi kaçınılmazdır (Epstein, 2006: 1).

Amerika'da Demokrasi'nin birinci cildinin ilk kez Fransa'da yayınlanmasından itibaren önemli yankı uyandırmıştır. Eser hemen ardından İngilizceye çevrilerek Anglosakson dünyada büyük başarı kazanmış ve yazarına büyük bir ün getirmiştir. Amerikan demokrasisini geleceğin yönetim şekli olarak dünyaya öğütleyen bu eser, özellikle Amerika'da çok benimsenmiş ve ders kitabı olarak okutulmaya başlanmıştır. Bununla beraber, Tocqueville'in daha eleştirel bir yaklaşım sergilediği ikinci cilt aynı ilgiyle karşılanmamış; hatta yazarının ölümünden sonra eser hala okunmakla birlikte eski ilgiyi bulamamıştır. Tocqueville ve eserinin yeniden hatırlanması, 1938 yılında yazarın el yazmaları, mektupları, Amerika seyahati sırasında tuttuğu gezi notları ve günlüklerini içeren koleksiyonun keşfedilmesiyle gerçekleşmiştir (Epstein, 2006: 3). Fransa'da Raymond Aron ve Amerika'da C. W. Mills'in çabaları, Tocqueville'in düşüncesinin ve özellikle de demokrasi anlayışının canlandırılmasında etkili olmuştur.

Aslında aristokrat kökenli bir Fransız olan ve Fransa'da önemli görevlerde bulunan Tocqueville'in, ABD'yi incelemeye girişmesi oldukça anlamlıdır. *Amerika'da Demokrasi* eseri, Amerika üzerine olmasına rağmen, gerçekte

Amerikan okurunu değil, herkesten önce Fransız okurunu hedef almaktadır (Winthrop, 1976: 94). Tocqueville'in amacı, Fransızlara, kontrolden çıkan ve kaosla sonuçlanan Fransız devriminin alternatifi olarak, Amerika'da demokrasinin nasıl başarıldığını anlatmaktır. Fransızların demokrasiyi gerçekleştirmenin akılcı ve sağlıklı yollarını anlamasını ve uygulamasını istemektedir (Janara, 2002: 28). Tocqueville'e göre, ABD, yeni gelişmekte olan 'demokratik toplum'un ideal tipini oluşturmaktadır ve geleceğin toplumunun bazı temel özellikleri ilk olarak burada ortaya çıkmıştır (Aron, 2006: 237-238). Bu nedenle, Amerikan demokrasisi, Fransızlar için örnek alınacak önemli bir tarihsel deneyim teşkil etmektedir.

Demokrasi, 18. yüzyıla gelene kadar, Antik Yunan kent devletlerinde hayata geçmiş olan 'doğrudan demokrasi' ile özdeşleştiriliyordu. Bu nedenle, demokrasi kavramı, onu halkın sınırsız ve doğrudan egemenliği (çoğunluğun despotizmi) olarak gören Platoncu bakış açısı ile değerlendiriliyor ve olumsuz bir içeriğe işaret ediyordu. ABD ise, büyük bir devlette gerçekleşen ilk 'temsili demokrasi' deneyimi olmuştu. Dolayısıyla, Tocqueville, bu ilk modern temsili demokrasi örneği üzerine yazdığı *eserle*, modern kitlesel demokrasinin ilk teorisyeni unvanını elde etmişti (Schmidt, 2001: 76-8). Fakat, Tocqueville demokrasiyi yeniden ele alırken, kavramın Eski Yunan toplumlarındaki özgün anlamını içeren 'kent devleti' ve 'doğrudan demokrasi' kavramları yerine, 'ulusal devlet' ve 'temsili demokrasi' içeriğine vurgu yapmıştır. Ayrıca, demokrasi Tocqueville için sadece bir siyasal rejimin adı olmakla kalmamış, düşünür bu kavramı, aynı zamanda 19. yüzyılda yaşanan ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal ve hukuksal dönüşümler sonucunda gelişmeye başlayan modern toplumu ifade etmek için kullanmıştır. Böylece, Tocqueville, modern toplumla demokrasiyi özdeşleştirmiş ve modernleşmenin sonuçlarını demokrasiye atfetmiştir (Schmidt, 2001: 81-2).

Yeni kurulmakta olan dünya için yeni bir siyaset bilimine çağrı yapan (Tocqueville, 1994: 21) Tocqueville'in eseri, demokrasi teorisi açısından güncelliğini hala koruyan bir klasik niteliğindedir. Tocqueville'in bu klasik eserinin ve düşüncesinin inceleneceği bu çalışma, üç bölüm olarak kurgulanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde, Tocqueville'in genel tarih görüşü çerçevesinde, büyük bir demokratik devrim olarak gördüğü modernleşme sürecine ilişkin yorumları üzerinde durulacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde, demokrasi ve demokrasinin kurum ve kuralları konusundaki görüşleri incelenecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, demokrasinin karşı karşıya bulunduğu olası tehlikeler üzerine geliştirdiği görüşleri ele alınacaktır. Böylece Tocqueville'in ortaya koyduğu ve günümüzde "klasik" olarak kabul edilen demokrasi teorisinin eleştirel bir analizi gerçekleştirilmeye çalışılacaktır.

1. Demokratik Devrim ve Fırsat Eşitliği

Tocqueville, ABD'yi, modern topluma giden ilk önemli örnek olarak değerlendirmiştir. Bu iddianın en önemli temeli, ABD'nin aristokratik ayrıcalıklardan kurtulmuş toplumsal yapıya sahip olması dolayısıyla, 'eşitlikçi' modern toplumu ve demokratik siyasal sistemi ortaya çıkartan ilk ülke olmasıdır. Ona göre, gelecek demokratik rejimlerindir ve ABD demokratik düzenin kurulduğu ilk modern ülke olduğundan, ABD'de yaşanan sosyal devrim Avrupa'nın geleceğine ilişkin önemli işaretler taşımaktadır (Schmidt, 2001: 79). Tocqueville, bu nedenle, ABD incelemesinin Fransa ve Avrupa için öğretici bilgiler sağlayacağı kanısındadır (Tocqueville, 1994: 28). Arkadaşı Ernest Chabrol'a yazdığı mektupta da, Amerikan toplumundan ne kadar etkilendiğini, şu sözlerle belirtmektedir:

“Yapabilirsiniz eğer, kafanızda dünyanın bütün uluslarını birleştirmiş bir toplum canlandırın - İngiliz, Fransız, Alman. Birbirinden dil, inançlar ve düşünceler açısından tamamen farklı insanlar, bir başka deyişle kökleri, hatıraları, ortak fikirleri, önyargıları, rutinleri ve ulusal karakteri bulunmayan bir toplumun insanları yine de bizden yüz kat daha mutlu bir hayat yaşıyorlar” (Tocqueville, 1995: 38).

Tocqueville, 18. ve 19. yüzyıllarda yaşanan büyük 'demokratik devrim'in temel özelliklerini, aristokratların ayrıcalıklarının kaldırılarak bireyler arasında fırsat eşitliğinin sağlanması, siyasi otoritenin toplumun rızasına dayanması, bireysel hakların korunması, sivil toplumun gelişmesi ve vatandaşların büyük çoğunluğunun refahtan daha büyük pay alması olarak saymıştır (Tocqueville, 1994: 24). Tocqueville'e göre, bu özelliklerden eşitlik ilkesi, Amerikan demokrasisinin başat karakteridir: “*Amerikan toplumunu incelemem derinleştikçe şunu daha iyi kavradım ki, fırsat eşitliği, diğer bütün toplum özelliklerinin asıl kaynağı idi...*” (Tocqueville, 1994: 17). Eşitlik ilkesini, feodal toplumun aristokratik ayrıcalıklarının ortadan kalkması ve bütün bireylerin fırsat eşitliğine sahip olması temelinde tanımlayan Tocqueville için, eşitliğe gidiş önüne geçilemeyecek evrensel bir gelişmedir¹

¹ Fırsat eşitliği, toplumun sağladığı hak, fayda ve ödülleri elde etme şansının herkese eşit bir biçimde verilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla fırsat eşitliğinin, ilki bireylerin aynı noktadan (eşit koşullar ve şansla) işe başlamasını öngören, ikincisi ise bireylerin tercihlerini takip ederken, çaba ve girişimlerinin keyfi olarak engellenmemesi, kişilerin negatif bir ayrımcılığa maruz kalmaması anlamına gelen iki farklı kapsamı bulunmaktadır (Yayla, 2004, s. 75-76). İnsanlara hayata eşit bir şekilde başlama olanağı tanınmasını vurgulayan eşitlik anlayışı, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan sosyal refah düşüncesiyle aynı döneme ait olup açıkça Tocqueville'in fırsat eşitliği kavramına karşılık gelen anlayış değildir. Tocqueville vergi toplama vb. gibi feodal ayrıcalıkların ortadan kalkması ile her bireyin özellikle siyasal katılım açısından ve sosyal açıdan eşit haklara sahip olarak kabul edildiği eşitlik anlayışını vurgulamaktadır.

(Mitchell, 2002: 123). Çağımız artık eşitlik çağıdır.

Tocqueville'e göre, Amerikan demokratik toplumunun en büyük başarısı, fırsat eşitliğini gerçekleştirmesidir ki, bu özellik insanlık için oldukça yeni bir gelişmedir. Demokratik toplum, aristokratik ayrıcalıkların kaldırıldığı, zümre ayrımının olmadığı ve bütün bireylerin fırsat eşitliğine sahip olduğu bir toplumdur. Ayrıca, siyasal haklar açısından da (özellikle de seçme ve seçilme hakkı) eşitlik geçerlidir. Tocqueville'in, kitabının girişine "*Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunduğum esnada dikkatimi çeken bir yığın farklılık arasında hiçbiri fırsat eşitliği kadar şaşırtıcı gelmedi bana*" cümlesiyle başlaması rastlantı değildir (Tocqueville, 1994: 17). Düşünürün, demokrasi kavramını hem demokratik siyasal yönetimi hem de eşitliğin doğurduğu toplumsal yapıyı betimlemek için kullanması adeta demokrasiyi eşitlikle özdeş gördüğünü ortaya koymaktadır (Elster, 2009: 3).

Tocqueville'e göre, eşitlik ilkesi, politik hakların en sade vatandaşın düzeyine kadar inmesini sağlamıştır.² İnsanlara politik hakları kullanmayı öğretmek kolay olmasa da, artık bunun zamanı gelmişti. Politik hakların verilmesi, vatandaşlar açısından, özel çıkarlar ile kamusal çıkarların bağdaştırılmasını sağlıyordu. Dinsel inancın ve vatanseverlik duygularının yerini çıkarların aldığını ve çıkarsız bir vatan sevgisinin artık tarihe karıştığını belirten Tocqueville'e göre, özel çıkarlarla kamu çıkarının birleştirilmesi vatandaşlık ruhunun güçlendirilmesinde çok etkiliydi. Vatandaşların yönetime etkin bir şekilde katılması, belde, kent ve eyalet işlerine sahip çıkmalarını sağlıyordu. Vatandaşlar, toplumun zenginliğini kendi zenginliği olarak görüyor ve eyaletinin ilerlemesi için 'açgözlü bir şekilde' çalışıyordu (Tocqueville, 1994: 90-93). Tocqueville'in bu yorumu, demokratik devrimi, tebaadan vatandaşa geçiş süreci olarak gördüğünü göstermektedir. Aynı zamanda düşünür, vatandaşlığı da kamu yararını sağlamaya yönelik aktif bir katılımı özdeşleştirmekte, dolayısıyla demokrasiyi cumhuriyetçi bakış açısından değerlendirmektedir.

Tocqueville, fırsat eşitliğini, özgürlüklerin korunması açısından da önemli görmüştür. Tocqueville, özgürlüklerin korunabilmesi ve özgürlüklere tehdit

² Demokrasinin ancak ABD gibi 'eşitliğin dostları' tarafından geliştirilebileceğini savunan Tocqueville, aslında bu ülkede deneyimlenen eşitlik durumunu biraz abartılı değerlendirir görünmektedir. Zira, Tocqueville'in ABD ziyaretinin gerçekleştiği yıllarda, nüfusun ancak % 7 ile % 10'luk kısmı siyasal haklardan yararlanabilirken, kadınlar ve siyahlar hiçbir siyasal hakka sahip değildir (Schmidt, 2001: 85). Her ne kadar bu dönem için en ileri demokrasi anlayışına sahip olsa da, günümüzden bakışla değerlendirdiğimizde, oldukça sınırlı olan bu demokrasinin, Tocqueville tarafından biraz abartıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

oluşturabilecek ‘keyfi yönetim’in önlenmesi için, hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı ve devlet otoritesinin sınırlanması gibi liberal ilkelerin yanı sıra fırsat eşitliği ilkesinin de hayata geçirilmesini savunmuştur (Aron, 2006: 215). Ona göre, kişileri birbirinden bağımsız kılan eşitlik ilkesi, onlara kişisel eylemlerini kendi özgür iradeleriyle yapma alışkanlığı ve biçimi kazandırmaktadır (Tocqueville, 1994: 251). Bireylerin özel hayatlarında kendi eşitleriyle olan ilişkilerindeki bu tam bağımsızlık, siyasal özgürlük sevgisini beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, kendi kendini özgürce yönetme isteğini ve demokratik yönetim arzusunu da güçlendirmektedir.³ Tocqueville’in bu görüşleri, liberal demokrasinin gelişimi açısından yaptığı katkının önemini kanıtlar niteliktedir (Schneck, 1992: 283).

Öte yandan, Tocqueville’in eşitlik anlayışı hiçbir zaman ekonomik eşitliği kapsamamaktadır. Aslında ona göre, ekonomik ve sosyal eşitlik olanaklı değildir. Bununla birlikte, demokratik toplum bütün bireylerin refahını ve huzurunu hedef aldığı için eşitlikçi anlayışı korumaktadır (Aron, 2006: 212-214). Aslında eşitliğe yaptığı vurguya rağmen Tocqueville’in eserinin temel dayanağı özgürlük kavramıdır. En önemli tutkusunun özgürlük olduğunu savunan düşünürün gerçekte tüm çabası özgürlüğü gerçekleştirme, koruma ve geliştirme yollarını keşfetmektir (Kahan, 2010: 23): “*Amacım, Amerika örneğini kullanarak, yasaların ve diğer tüm örf ve adetlerin demokrasilerde yaşayan insanların özgür kalmalarını sağladığını göstermektir*” (Tocqueville, 1994: 24). Buna karşılık Tocqueville, Fransa’da eşitlik tutkusunun insanların gönlünde özgürlükten daha büyük bir yer kazandığına dikkat çekmektedir ve bu durumun yarattığı tehlikeler konusunda uyarılmaktadır. Aşırı eşitlik tutkusu, Tocqueville’e göre, bireylerin özgürlüğü geri plana almalarına, hatta eşitliği sağlayacağına inandıkları bir merkezi ve antidemokratik iktidara onay vermelerine yol açar: “*Özgürlük içinde bile eşitliği ararlar eğer buna sahip olamıyorlarsa, kölelik içindeki eşitliğe razı olurlar*” (Tocqueville, 1994: 167). Dolayısıyla, Antik Yunan demokrasisini eleştiren Platon gibi, Tocqueville de, eşitlik düşüncesinin özgürlükleri sınırlayacak kadar ileri götürülmesine karşıdır. Fransa’da 1789 Devrimi sırasında gözlediği bu durum, ona göre, demokrasiden uzaklaşma anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak, Tocqueville, her ne kadar, eşitlik olmadan özgürlük olmayacağını kitabının birçok yerinde vurgulasa da, despotizmin de eşitliğin

³ Öte yandan Tocqueville, eşitliğin ortaya çıkarttığı bu özgürlük sevgisinin, anarşi yaratabilecek bir potansiyele sahip olduğunun da farkındadır. Ancak ona göre, anarşi demokratik toplumların en az korkması gereken bir konudur. Çünkü siyasal bağımsızlık ve özgürlük sevgisi neden olacağı zararlara çözüm yolunu da kendi içinde taşımaktadır (Tocqueville, 1994: 251).

yardımları olmadan hüküm süremeyeceğini savunmaktadır. Zaten Tocqueville'in tüm çabası eşitlik ve özgürlük arasındaki gerilimi çözme arayışıdır. Çünkü, aşırı eşitlik tutkusu eninde sonunda merkeziyetçi bir iktidar yapısı ile sonuçlanacak, bu da özgürlüklere zarar verecektir (Welch, 2001: 51). Düşünün, hem *Amerika'da Demokrasi*, hem de *Eski Rejim ve Devrim* eserlerinde cevabını aradığı temel soru, eşitler toplumunda yaşayan bireylerin hangi koşullarda özgür insanlar olarak varolabilecekleri sorusudur. Kısaca "eşitlik ve özgürlüğün nasıl birlikte varolabileceği" sorusuna verdiği cevap, iktidarın pek çok açıdan sınırlandırıldığı bir demokrasi anlayışını önermek olmuştur (Pittz, 2011: 797). Tocqueville'in siyasi iktidarın sınırlanması ilkesine büyük önem vermesinin temelinde, demokratik bir şekilde seçilerek başa geçen siyasi iktidarların bile özgürlüklere tehdit oluşturabileceğini düşünmesi yatmaktadır. Bu nedenle, bu yeni siyasi gücün kontrol altına alınabilmesi, yönetimin keyfileşmesinin önlenmesi ve özgürlüklerin korunabilmesi için, hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı ve devlet otoritesinin sınırlanması gibi liberal ilkelerin hayata geçirilmesini savunmuştur (Aron, 2006: 215).

Tocqueville, yeni gelişmeye başlayan modern toplumun henüz emekleme döneminde olduğunu ve devrimin henüz sona ermediğini gözlemiştir. Yeni oluşan dünya hala eski düzenden kalıntılar taşımaktaydı ve eski kurumlardan hangilerinin kalıp hangilerinin yok olacağı henüz belli değildi (Tocqueville, 1994: 276). ABD'de barış içinde ve ılımlı bir şekilde gerçekleşen demokratik devrim, Avrupa'da henüz tam olarak yerleşmemişti, dolayısıyla kurumsal kargaşa gelişmeyi duraklatıyordu. Tocqueville, Fransa'nın aslında büyük toplumsal devrimin en hızlı ilerlediği ülke olduğu görüşüne katılmaktadır. Ancak, bu devrim, devleti yönetenler tarafından kontrol altına alınmadığı için, demokrasi kendi vahşi içgüdülerine (aşırı eşitlik arayışına) terk edilmişti. Demokrasinin kusurlarını azaltacak ve avantajlarını arttıracak mekanizmalar geliştirilemediği gibi, demokrasinin kurumsallaşması engelleniyor ve ortadan kaldırılmaya çalışılıyordu. Bütün bunlara rağmen, demokratik devrim Avrupa'da bir kere yol almaya başlamıştı ve tarih ister istemez bu yöne akacaktı (Tocqueville, 1994: 22). Çünkü Tocqueville'e göre, demokrasi kaçınılmaz geleceğin ta kendisidir. Tocqueville, "Bu artık yeni bir dünyadır; eskisinden o denli farklıdır ki bu dünya için yeni bir siyaset bilimi gereklidir" (Tocqueville, 1994: 21) sözleriyle, demokratik devrimin getirdiği dönüşümün radikalliğini ortaya koymaktadır.

2. Tocqueville'in Demokrasi Anlayışı

Tocqueville'in eserlerinde demokrasi özel bir anlam taşımaktadır. Tocqueville için demokrasi siyasal bir sistem olmaktan öte, herkesin eşit kabul edildiği sosyal bir durumu anlatmaktadır. Bununla beraber, demokratik toplumlar, özgürlüğün gerçekleşmesi için önemli fırsatlar sunarken aynı zamanda özgürlüğe karşı kimi tehditler de içermektedir (Kahan, 2010: 24-25). Yukarıda tartıştığımız üzere Tocqueville, ister eşit ve demokratik bir topluluktan, ister tek başına bir diktatörden gelsin, özgürlüğü kısıtlayan her tür girişime karşı olmuştur. Dolayısıyla, demokratik bir çoğunluğun özgürlüğü engelleyecek kararlar almasının da demokrasiyi tehlikeye düşürebileceğini ve hatta yolundan çıkarabileceğini savunmuştur. İşte bu nedenle, demokratik yolla ortaya çıkmış olsa bile, her tür iktidarın toplum üzerindeki etkilerini ve gücünü sınırlayacak çeşitli mekanizmaların varlığını zorunlu görmüştür.

Kendisini 'yeni bir tür liberal' olarak tanımlayan Tocqueville, ABD üzerine yaptığı incelemede, bu soruyu yanıtlamak amacıyla, Fransa ve başka ülke örnekleri ile karşılaştırmalara gitmiştir (Winthrop, 1992: 307). Tocqueville'e göre, Fransa'da monarşi yıkılmış ama cumhuriyet istikrar sağlayamamıştı. Eski rejim ve eski rejimin kurumları yıkılırken, yeni düzen hala oturtulamamıştı. ABD ise, Fransa'nın çözümsüz kalan sorunları için örnek oluştururcasına, ılımlı ve istikrarlı bir demokrasi örneği teşkil ediyordu (Schmidt, 2001: 79). Tocqueville'in üzerinde durduğu sorulardan biri, neden ABD'de ılımlı ve istikrarlı bir liberal demokrasi kurulurken, Fransız devriminde demokrasinin despotizme kaydığıydı. Tocqueville, bu farklılıktan hareketle, Platon ve Aristoteles'i hatırlatırcasına, demokrasinin iki türünü 'özgürlükçü demokrasi' ve 'despotik demokrasi' (çoğunluğun tiranlığı) olarak ele almış; belirli önlemler alınmadığı takdirde demokrasinin despotizme kayabileceğine dikkat çekmiştir (Smith, 2006).

Tocqueville, 'çoğunluk yönetimi' ile 'çoğunluk despotizmi' arasında temel bir ayrım çizmişti. Demokraside çoğunluğun yönetim hakkına saygı duyan Tocqueville, çoğunluğun azınlığın haklarını ihlal etmesine ve azınlığın çıkarlarına haksız bir biçimde zarar vermesine açıkça karşı olmuştur (Dahl, 1993: 212). Daha da ötesinde, demokrasinin karşı karşıya bulunduğu en önemli tehlikenin, çoğunluğun zorbaca eylemlerinden kaynaklanabileceğini düşünüyordu. Bu nedenle de, demokrasinin korunması için alınması gereken en önemli önlemin, iktidarın sınırlanması olduğunu düşünüyordu (Touraine, 2000: 126-127). Tocqueville'in bu yargısı, Locke ve Montesque'nün etkisi altında, demokratik özgürlüklerin korunabilmesi için, liberalizmin sınırlı iktidar, kuvvetler ayrılığı, anayasal yönetim

(hukuk devleti), adem-i merkeziyetçilik gibi temel ilkelerini benimsemesine neden olmuştur (Dinçkol, 2004: 161; Göze, 1995: 250-251; Sarıca, 1977: 111). İktidarın sınırlanması açısından siyasal kurumların varlığı ve işlevsel kullanımı konusuna yaptığı vurgu Tocqueville'in bir başka özgün yaklaşımını ortaya koymaktadır (Engster, 1998: 491). Aşağıda, Tocqueville'in Amerikan demokrasisinin sürekliliğini sağlayan kurumlar konusundaki görüşleri incelenmektedir.

2. 1. Hukuk Devleti

Tocqueville, demokrasilerde sınırlandırılmamış iktidarların, çoğunluğun despotizmine dönüşerek kişi hak ve özgürlüklerini tehdit edebildiklerine ve hükümetlerin kendi amaçlarını gerçekleştirmek uğruna kişi haklarını yok sayabildiklerine dikkat çekmiştir (Tocqueville, 1994: 273; Yetiş, 2006: 296). Ona göre, Amerikan demokrasisinde, kişi hak ve özgürlüklerinin, daha ilk kuruluş yıllarından itibaren yerleşmiş olması bu ülkeyi demokrasiye yönelten nedenlerden biri olmuştur. Tocqueville, bu noktada, İngiltere'den gelen göçmenlerin, İngiltere'de geçerli olan, demokratik hak ve özgürlükleri ABD'ye getirmelerinin etkisine dikkat çekmiştir (Tocqueville, 1994: 39, 258-260).

Tocqueville'e göre, demokratik devrimin ABD'de barış içinde ve eksiksiz bir şekilde gerçekleşmesinin ilk adımları, 17. yüzyıl başlarında Amerika kıtasına yerleşen göçmenlerin, barış içinde, hürriyeti koruyan ve hukuksal bir çerçeveye sahip olan bir düzen kurlmaları ile atılmıştı (Tocqueville, 1994: 27-28). Kuzey Amerika kıtasındaki İngiliz kolonilerinin kuruluş aşamasında, İngiltere'den gelerek Amerika'ya yerleşen göçmenler, İngiltere'den, bireysel hak ve özgürlükler, ifade ve basın özgürlüğü, kamu görevlerine katılma, yerel özgürlük, jüriyle yargılama gibi liberal ilkeleri de beraberlerinde getirmişlerdi. Ayrıca Amerikalılar başından beri kendi kendilerini yönetmeyi bilmişler ve devleti kendilerini koruması için yardıma çağırılmamışlardı (Tocqueville, 1994: 258-260).

Tocqueville, Amerika'daki İngiliz kolonileri arasında en çok New England'ı ilginç bulmuştur. New England'ı kuran göçmenler, Püriten mezhebine bağlı, ahlaki değerlere sadık ve düzen anlayışına sahip bir gruptu. Tocqueville'e göre, Püritenlerin dinsel inançları, cumhuriyetçi ve demokratik ilkeleri destekliyordu (Tocqueville, 1994: 35). New England'da, kişi özgürlükleri, halkın kamu işlerine katılımı, vergilerin halkoyuna sunulması, idarenin sorumluluğu, jüri tarafından yargılanma gibi ilkeler kabul edilmişti. Devletin kuruluşu tabandan tavana doğru, önce kasabalarda, sonra kentlerde, sonra eyaletlerde, en son da federal devlet düzeyinde gerçekleşmişti (Kessler, 1977: 125-134). Halk antik kent devletlerinde

olduğu gibi pazar yerlerinde toplanıp, kamusal işleri tartışıp karar alıyordu (Tocqueville, 1994: 39). Tocqueville'e göre, bütün bu gelişmeler Amerika'da devrimden sonra demokrasinin kayıtsız şartsız yerleşmesini sağlamıştı. Artık toplum kendi kendisini yönetiyor, yasaları seçilmiş parlamento çıkartıyor ve halk tarafından seçilen yöneticiler de uygulamaya geçiriyordu (Tocqueville, 1994: 48-50).

Tocqueville, Amerikan yargısındaki cumhuriyetçi bir eğilimin ürünü olarak gördüğü halk jürisi sisteminin de, toplumda hak ve adalete olan saygıyı arttırdığını vurgulamıştır (Tocqueville, 1994: 110-111). Bu anlamda yine İngiliz göçmenlerinin, özellikle de New England eyaletindeki gelişmelerin etkisi yadsınamazdı. Tocqueville, ABD'de, yargı organının demokrasinin aşırılıklarına karşı en güçlü güvenceyi oluşturduğunu belirtmiştir. Amerika'da, yurttaşlar arasında hakem görevi üstlenen yargının, baskı altında olanların haklarının savunulması için devreye girdiğini ve hakların koruyucusu olduğunu belirtmektedir (Tocqueville, 1994: 107-108; 271-272).

Tocqueville, Amerikalıları, sadece anayasal ilkelere bağlı bir devlete sahip oldukları için değil, aynı zamanda hakimlere karar verirken tek tek yasaları değil Anayasa'yı temel alma hakkını verdikleri için de takdir etmektedir (Engster, 1998: 498-499). Bu durum ulusal meclisin çıkarttığı yasaların anayasal denetimine (anayasa yargısı) kapı aralamaktadır. Eğer anayasal hakları zedeleyen bir yasa kabul edilecek olursa, bireylerin federal mahkemelere başvurarak yasanın yeniden değerlendirilmesini talep etme hakları bulunmaktadır. Dolayısıyla, federal mahkemeler ve yargıçlar bireysel hak ve özgürlüklerin korunması konusunda önemli bir rol oynamaktadırlar. Ayrıca, federal mahkemeler, ulusal hükümetin kararlarına karşı yerel toplulukların haklarının savunulması açısından da bir kurumsal başvuru mercii olarak görev yapmaktadırlar (Engster, 1998: 499).

Tocqueville'e göre, hukukçular, aristokratların düzeni ve özgürlükleri koruma, keyfiliğe karşı olma, adalet gibi karakter özelliklerini taşımaktadır. Toplumun aydın kesimini oluşturan hukukçular, çoğunluğun aşırılıklarını dengelerler (Tocqueville, 1994: 107-8). Hukukçuların bu özellikleri, Tocqueville tarafından, çoğunluğun sayısal üstünlüğü ile kabul edilen ama hak ve özgürlüklere zarar veren yasaların denetimi açısından oldukça önemli bulunmaktadır.

2. 2. Adem-i Merkeziyetçilik

Tocqueville'in Amerikan demokrasisi konusunda üzerinde en çok durduğu başlıklardan biri başkası adem-i merkeziyetçilik olmuştur. Tocqueville, adem-i merkeziyetçi yönetim biçimini incelerken, ilk olarak 'hükümette (siyasi) merkeziyetçilik' ile 'yönetmel (idari) merkeziyetçilik' arasında ayırım yaparak başlamıştır. Tocqueville'e göre, 'siyasi merkeziyetçilik' genel (ulusal) çıkarı ilgilendiren dış politika, savunma gibi genel konuları içermekte ve esasen merkezi devlette somutlaşmaktadır. Siyasi merkeziyetçiliğin zıddı ise 'yönetmel adem-i merkeziyetçilik' değil, 'siyasi adem-i merkeziyetçilik'tir. Siyasi adem-i merkeziyetçilik, ulusal çıkarı ilgilendiren konuların, Ortaçağ feodalizminde olduğu gibi, yerel birimlerce üstlenilmesi anlamına gelmektedir. Siyasi adem-i merkeziyetçiliğin örneği olarak Almanya'nın ulusal birliğini kurmadan önceki durumu gösterilebilir ve zayıf bir merkez olarak adlandırılmaktadır. Tocqueville'in siyasi merkeziyetçiliği anlatmak için verdiği örnek ise, ABD federal devletidir ve bu güçlü bir merkez anlamına gelmektedir (Tocqueville, 1994: 53-64; Yetiş, 2006: 280-285).

Tocqueville'e göre, yönetmel (idari) merkeziyetçilik, yerel nitelikli kamu hizmetlerinin (mahalli müşterek ihtiyaçlar) merkezi devlet tarafından yerine getirilmesi, yetki ve görevlerin merkezde toplanması olarak açıklanmaktadır. Yönetmel merkeziyetçiliğin örneği Fransa'dır. Yönetmel adem-i merkeziyetçilik ise, yerel nitelikli hizmetlerin yerel yönetimlerce yürütülmesidir. Yönetmel adem-i merkeziyetçiliğin örneği de, güçlü yerel yönetimleriyle İngiltere ve ABD'dir (Tocqueville, 1994: 53-64; Yetiş, 2006: 280-285).

Tocqueville, İngiltere ve ABD'yi, siyasi merkeziyetçilik ile yönetmel adem-i merkeziyetçiliğin kaynaştırılması açısından olumlu örnekler olarak görmektedir. Almanya'yı siyasi adem-i merkeziyetçiliğin, Fransa'yı da yönetmel merkeziyetçiliğin örneği olarak olumsuz örnekler olarak değerlendirmektedir. Tocqueville, yönetmel merkeziyetçiliğin yeni despotizmin yayılmasına hizmet ettiğini belirterek, merkezi devletin toplumun bütün yaşam alanlarına müdahalesini, bireylerin girişim kapasitesini engelleyen, yurttaşlık erdemini zayıflatan, insanları devlete karşı yabancılaştıran zararlı bir düzenleme olarak görmektedir. Tocqueville'e göre, yönetmel adem-i merkeziyetçilik ise, despotizmin gelişmesine engel oluşturmuş ve demokratik ilerlemeye hizmet etmiştir. Yetkilerin yerel birimlere aktarılması yurttaş katılımı ve siyasal hakların gelişimini desteklemiştir. Kendi sorunlarını çözerken özgüveni artan yurttaşların girişim yeteneği gelişmektedir (Yetiş, 2006: 280-5; 297).

Tocqueville'e göre, ABD'de siyasi merkezizetçilik ile yönetsel merkezizetçilik birleşeydi (federalizm ve özerk yerel yönetimler olmasaydı) özgürlük ortadan kalkardı. Dolayısıyla, siyasi merkezizetçilik ile yönetsel merkezizetçiliğin birleşmesi, yönetimi güçlendirirken, bireylerin özgürlüklerini daraltmaktadır. ABD'de siyasi merkezizetçilik uygulanmak-tadır, ancak yönetsel merkezizetçilik reddedilmiştir. Bu durum, merkezi hükümetin görev ve yetkilerini sınırlamakta, böylece çoğunluğun etkisini de azaltmaktadır. Dolayısıyla, Tocqueville'e göre, yerel yönetimler ve eyaletler, merkezi devleti sınırlandırarak, çoğunluğun baskıcı eğilimlerine karşı önemli bir dalga-kıran işlevi üstlenmektedirler (Tocqueville, 1994: 55-56, 106).

Tocqueville, "yerel yönetimlere güç ve bağımsızlık verildiğinde, merkezi yönetimi tehdit ederek toplumu anarşiye sürükleyeceğine" ilişkin korkuların yersizliğine de dikkat çekmiştir. Tocqueville, "yerel yönetimlere yetki aktarımının merkezi yönetimi zayıflatacağını ve istikrarsızlığa yol açacağını" savunan görüşlere karşı, federalizmin üstünlüklerini savunmuştur. Yerel yönetimlere güç ve bağımsızlık [özerklik] verilmesinin katılımcı yurttaşlığın gelişmesi açısından önemini vurgulayan düşünür, yerel yöneticilerin seçimle belirlendiğini ve yetkilerinin sınırlı olduğunu hatırlatmaktadır. Ayrıca, halk denetiminin yerelde daha kolay gerçekleşmesi nedeniyle, yerel yönetimlerde karışıklığa çok ender rastlandığını savunmaktadır (Tocqueville, 1994: 52-53).

Tocqueville adem-i merkezizetçi yönetim anlayışını desteklerken, merkezizetçi yönetim anlayışının olumsuz sonuçları üzerinde de durmuştur. Tocqueville'e göre, merkezi devlet ne kadar bilgili ve becerikli olursa olsun, büyük bir ülkenin yerel işlerine hâkim olması mümkün değildir (Tocqueville, 1994: 58). Avrupa'nın bazı ülkelerinde, merkezizetçi yönetim anlayışı nedeniyle, yerel halk memurlardan korkmakta, merkezi devletin memurlarını ve yasalarını yabancı bir devlet gibi algılamakta ve bu nedenle yasalara itaat etmekte isteksiz davranmaktadır. Bu durum halkta yerel işlere sahip çıkma, onları düzeltme ve güzelleştirme isteğinin gelişmesini engellemektedir. Sonuç olarak, bireyler yurttaşlık erdemini bilmeyen pasif birer tebaa olarak yaşamakta ve vatanseverlik içgüdüleri ile aidiyet duyguları zayıflamaktadır (Tocqueville, 1994: 60). Tocqueville'e göre, adem-i merkezizetçi yönetim modelinde, halk uyanık ve çıkarlarını korumayı bilen aktif yurttaşlar olmayı öğrendikleri için, adem-i merkezizetçilik merkezizetçi yönetim anlayışına göre etkinliğini ve üstünlüğünü kanıtlamış bulunmaktadır.

Tocqueville, diğer yandan, sivil toplumdaki dernekleşme ile adem-i merkezizetçilik (yerelleşme) arasında da doğrudan bağlantı kurmaktadır. Tocqueville, yurttaşların kolektif gücünün kamusal refaha yapacağı katkının,

merkeziyetçi yönetim anlayışına göre daha fazla olacağını savunmaktadır. Yönetimde merkeziyetçiliğin önlenmesi, yurttaşlık bilicinin ve kamusal alana katılımın güçlendirilmesini sağlayacaktır. Tocqueville'e göre, demokrasinin beşiği yerel demokrasidir ve özgürlüğün temelinde ortak çıkarları adına örgütlenen halk vardır. Yerel birimin etkili olması ve yurttaşlara güven aşılabilmesi, bireylerin kendi çıkarlarını topluluğun çıkarlarıyla özdeşleştirmesini sağlar (Yetiş, 2006: 291-292, 303; Smith, 2006). Tocqueville, ABD'de her yurttaşın, ülkenin çıkarlarına, kendi çıkarıymış gibi sıkıca bağlı olduğunu gözlemiştir. İnsanlar, toplumsal bir ihtiyaç doğduğunda, gönüllü dernekler kurarak sorunu kişisel çabayla çözmeye çalışırlar. Tocqueville, bu gözlemleri sonucunda, devlet gücü ile gönüllü inisiyatiflerin birleşmesinin en etkili güç olduğu düşüncesine ulaşmıştır. Ona göre, insanlar için gerçek güç, çıkarların özgür olarak birleşmesiyle sağlanacaktır (Tocqueville, 1994: 61-62).

2. 3. Sivil Birlikler ve Basın

Tocqueville, eseri boyunca “sivil birlikler”, “gönüllü gruplar”, “dernekler” gibi adlarla andığı sivil toplum kuruluşlarını demokrasi deneyiminin önemli yapı taşları olarak görür. O, baskı-çıkâr gruplarının demokrasi açısından önemini vurgulayan ilk düşünürlerden biridir (Dinçkol, 2004: 160). Tocqueville, sadece siyasal alanda değil, ekonomik ve sosyal alanlarda örgütlenen güçlü sivil birliklerin, bireyle devlet arasında aracı kurumlar olarak, devletin aşırı merkezileşmesinin önüne set çekebileceğine inanmıştır. Bu açıdan, bireylerin merkezileşmiş iktidar karşısında korunmasını sağlayan önemli mekanizmalardan bir diğeri de sivil birliklerdir (Held, 2011: 83). Bu birlikler, aynı zamanda, bireylerin demokratik yurttaş olmayı, inisiyatif ve sorumluluk almayı ve diğêr insanlarla işbirliği yapmayı öğrendiği yerler olarak, merkezi hükümete karşı haklarını savunabildiği örgütlenmelerdir (Smith, 2006). Ona göre, özgürlüğün temelini ortak çıkarları adına örgütlenen halk oluşturmaktadır.

Tocqueville, derneklerin ülkedeki özgürlükleri hükümete karşı koruduğunu belirterek, örgütlenme hakkının sınırlandırılması isteklerine karşı çıkmaktadır (Tocqueville, 1994: 178-9). Çoğunluğun baskısına karşı bireysel özgürlüklerin korunmasında toplumsal örgütlenmelerin önemini vurgulayan Tocqueville, şöyle yazmaktadır:

“Günümüzde en demokratik ülke ortak bir amacı gerçekleştirmek için yığınların katılımını sağlayan ülkedir. (...) Demokratik ülkelerde yaşayanlar, siyasi amaçlar için bir araya gelmeyi öğrenmeselerdi özgürlükleri de tehlikeye düşerdi. (...)

Örgütlenme alışkanlığı edinmeselerdi uygarlık tehlikeye düşerdi. (...) Eğer örgütlenme alışkanlığı gelişmezse, ilkelliğe geri dönüş başlar” (Tocqueville, 1994: 173).

Tocqueville’in gözlemlerine göre, ABD’de insanlar bir fikre inandıkları zaman, bunun için bir araya gelerek örgütlenmektedir ve böylece artık yalnız olmayıp güçlü hale gelmekte ve sözlerini dinletebilmektedirler (Tocqueville, 1994: 171-174; 271). ABD’de yurttaşlar tarafından kurulan ve yönetilen derneklerin sayısal fazlalığına dikkat çekmektedir. Dernekler, genel olarak yurttaşların belli bir düşüncüyü yaymak için bir araya gelmeleriyle kurulmaktadır. Bu dernekler ülkenin çeşitli kentlerinde şubeler açtıkça etkileri yayılmaktadır. Bu anlamda yereldeki siyasal örgütler ve halkın kurduğu sivil örgütler birbirini desteklemektedir (Tocqueville, 1994: 177). Tocqueville’e göre, örgüt kurma hakkı baskıya karşı geçerli bir garanti niteliğindedir. Örgütlenme özgürlüğünün kısıtlanması toplumun temelini sarsacaktır. ABD’de iktidar partisi kamu gücünü elinde tuttuğu ve yandaşlarını kamu görevlerine atadığı için, muhalefet de devlet dışında örgütlenmektedir. Bu yolla, örgütlenmenin serbest olması, politik örgütlerin amaçlarını barışçı ve yasal yollardan gerçekleştirmesine imkân tanımaktadır. Ayrıca, serbest genel seçimlerin varlığı ve iktidarın seçimle belirleniyor olması, muhalefetin şiddete başvurmasını engelleyen diğer etkenleri oluşturmaktadır. Tüm bu nedenlerle, örgütlenme özgürlüğü, çoğunluğun baskısının önlenmesi ve özgürlüklerin korunmasında çok önemli bir rol üstlenmektedir (Tocqueville, 1994: 84-7).

Tocqueville’in toplumsal örgütlenmeler kadar önem verdiği bir başka önemli kurum yazılı basındır. Tocqueville’e göre, örgütlenmeye çalışan bireyler ve demokratik örgütler, gazeteler aracılığıyla bir araya gelmektedirler. Dolayısıyla, gazeteler olmasaydı ortak eylem de olamayacaktır (Tocqueville, 1994: 175). Amerika’da her beldenin kendi yerel gazetesi vardır. Küçük bir okuyucu kitlesinin varlığı gazete çıkartmak için yeterli olduğundan, gazete çıkartmak kolaydır. Ayrıca, adem-i merkezîyetçilik, bölgeyi ilgilendiren konularda politik tartışmanın sürdürülebilmesi için yerel basına duyulan ihtiyacı arttırmaktadır (Winthrop, 1992: 309). Bu nedenle, ABD’de inanılmayacak kadar çok gazete ve dergi yayınlanır.

Skocpol (1997: 460-461) ve John (1995: 19) gibi yazarlar,⁴ Tocqueville’in

⁴ Skocpol, John’dan alıntılararak Tocqueville’in ABD’yi posta arabaları aracılığıyla gezdiğini ve bu araçlarla yaptığı yolculuklar sırasında bu ülkede iyi işleyen mektup ve gazete dağıtım sistemine tanık olduğuna dikkat çekmektedir. Ancak bu yakın tanıklık Skocpol’e göre, Tocqueville’in gözleminde abartıya kaçmasına sebep olmuştur (Skocpol, 1997: 461).

Amerika’da basının rolünü abarttığını düşünseler de, Tocqueville, basın özgürlüğünün bu ülkenin demokratik gelişimi açısından önemini ısrarla vurgulamaktadır. Tocqueville’e göre, çağdaş dünyada bağımsız basın, özgürlüğün temel şartıdır (Tocqueville, 1994: 80-85). Sivil birlikler gazeteleri, gazeteler de sivil birlikleri ortaya çıkartmaktadır. Basın, ezilen ve hakları ihlal edilen vatandaşların sığınabileceği bir araç olduğundan, basın özgürlüğü çok önemlidir. Basın, özgürlüğün en güçlü demokratik silahıdır (Tocqueville, 1994: 271).

2. 4. Din ile Demokrasi İlişkisi

Tocqueville için temel sorunlardan biri de, modernite ve din olgusunu uzlaştırmak olmuştur. Ossewaarde’ye göre, düşünürün ilgilendiği konulardan bir diğeri, geleneksel dindar ile modern yurttaşı tek vücutta birleştirme isteğidir (Ossewaarde, 2004, xi). Tocqueville, gelenek ile özgürlüğü ve akıl ile imanı uzlaştırmak gibi zor bir işe kalkışmıştır.⁵ Buna öylesine inanmıştır ki, Amerika’da gerçekleşen demokratik yönetimin bu uzlaşmayı sağladığını ve bu nedenle başarılı olduğunu ileri sürmüştür. Tocqueville, buna bağlı olarak, ABD’de demokrasinin özgürlükçü biçiminin yerleşmesinde dinin oldukça önemli bir rol oynadığını savunmuştur (Maletz, 1998: 520).

Tocqueville’e göre, Avrupa’da din ile demokrasi sürekli olarak çatışma halinde olmasına karşın, Amerika’da demokrasi ile din el ele ilerleyebilmiştir. Bunda, güçlü dini duyguları olan Püritenlerin, devlete şüpheyle yaklaşması, devletten bağımsızlık isteği duymaları ve büyük ölçüde “sivil” bir ruh taşımaları etkili olmuştur. Kilise-devlet ayrılığı, dinsel özgürlüklerin ve aynı zamanda siyasal özgürlüklerin temelini oluşturmaktadır (Smith, 2006: 4-7).

Dinlerin etkisinin modernleşme sürecinde gerileyeceğini iddia eden görüşlere karşı çıkan Tocqueville, demokrasi için dinin gerekli olduğunu, din olmadan kamusal ahlakın geliştirilemeyeceğini ve kamusal ahlak olmadan da özgür toplumun kurulamayacağını savunmaktadır (Smith, 2006). Dinin toplumsal ve siyasal işlevlerini önemli bulan Tocqueville, yurttaşlık erdemini, dinin sağlayacağı

⁵ Ossewaarde bu düşünceyi savunurken, Tocqueville’in din ile modernliği uzlaştırma çabasının yarattığı epistemolojik problemlerin farkındadır. Üstelik, bu çabanın hem modernist hem de geleneksel kuramcılar tarafından eleştirildiğini dile getirmektedir. Ancak Ossewaarde, bizi Tocqueville’in düşüncesinin, onun dini değer ve geleneklere bağlılığını yansıttığını ve düşünürün siyasal kuramının onun dinsel düşüncesinden ayrılmayacağı konusunda uyarmaktadır. Yazar, Tocqueville’in sadece siyasal değil aynı zamanda dinsel kaygılar taşıdığı anlaşılman, onun kuramının anlaşılamayacağını savunmaktadır.

toplumsal bütünleşme ile desteklemek gerektiğine inanmaktaydı (Touraine, 2000: 126-128). Tocqueville'e göre, dinin, toplumsal birlik faktörü olarak işlevini yerine getirebilmesi için, siyasal iktidardan bağımsız olarak örgütlenebilmesi sağlanmalıdır (Audier, 2006: 61).

Bu açıklamalarla birlikte, Tocqueville'in din ile özgürlük arasında bir çatışma görmediğini de belirtmek gereklidir. O, din ile özgürlüğün doğal bir ittifak içinde bulunduğunu savunmaktadır (Kahan, 2010: 25). Hatta, vicdanın insan eylemleri üzerindeki sınırlamasının, insanlığın gerçek anlamda özgür kılınması için gerekli olduğunu, şu sözlerle belirtmektedir: "*İnsanın dini bağımsızlıkla (inançsızlıkla) politik bağımsızlığı (özgürlüğü) bir arada taşıyabileceğine inanmıyorum*" (Tocqueville, 1994: 130-133).

Tocqueville, New England'da din ile özgürlük ruhunun bağdaştırılmasını önemli bir örnek olarak ele almaktadır. Ona göre, New England'da, Püriten halkın dindarlığı, siyasette ve ticarete yaratıcı olmasına engel olmadığı gibi, din yasaların ve özgürlüklerin teminatı olmuştur (Tocqueville, 1994: 41-42). Bu noktaya özellikle dikkat çeken Tocqueville, Püriten inancın Amerikan demokrasisinin temelinde yatan yerel bağımsızlık ve adem-i merkeziyet uygulamalarının gelişmesinde önemli bir rol oynadığına inanmaktadır. Dinsel inancın, devletin müdahalesine karşı bağımsızlığı korunması gereken bir alan olarak algılanması, adem-i merkeziyetçiliğin ve sivil toplumun özerkliğinin gelişmesine yardımcı olmuştur.

Sonuç olarak Tocqueville, dinsel inanç ve demokrasinin birbirinden ayrılamayacağı düşüncesinde ısrarlıdır. Despotizmin inançsız var olabileceğini, ama özgürlüğün inançsız varolamayacağını savunan Tocqueville, din kurumunun diğer rejimlerden daha çok cumhuriyet ve demokrasi için gerekli olduğunu, dinsel inancın demokratik değerleri derinden desteklediğini ileri sürmektedir (Smith, 2006: 5; Tessitore, 2002: 1142-1143).

3. Demokrasinin Karşı Karşıya Bulunduğu Tehlikeler

Tocqueville, demokratik rejimi idealleştirmeden, olumlu ve olumsuz yönleriyle nesnel bir biçimde analiz etmeye çalışmıştır. Demokratik rejimin alternatifsizliğini vurgulayarak sempatisini açıkça dile getiren Tocqueville'in, demokrasinin zayıf taraflarını ve olası risklerini de analiz etmesi önemlidir. Ona göre, kamu görevlerine yetenek ve ahlak açısından en iyi kişilerin seçilememesi ve siyasal makamlara genellikle vasat nitelikli kişilerin getirilmesi demokrasilerde sıklıkla görülen bir durumdur (Tocqueville, 1994: 89, 95). Bir başka önemli sorun, yöneticilerin sık sık değişmesi nedeniyle yönetimde istikrarın sağlanamaması ve

kısa vadeli düşüncelerin siyasete egemen olmasıdır. Bu durum uzmanlaşmanın ve yönetimde etkinliğin istenen ölçüde gerçekleştirilebilmesini de zorlaştırmaktadır. Bu sorunlar yalnızca yürütmeye görülen sorunlar değildir; parlamento da, yasaların aceleye gelmesi nedeniyle, yasama kalitesi açısından istenen performansa sahip değildir. Diğer yandan, rüşvet ve suiistimallerin engellenememesi de, demokrasinin zayıf yönlerinden birini oluşturmaktadır (Schmidt, 2001: 83-84). Tocqueville, demokrasinin bütün bu olumsuzluklarına rağmen, yapılan hataların yine demokrasi içinde kalınarak düzeltilebileceğini savunmuş ve tüm sorunlara rağmen demokrasinin toplumsal ve siyasal sorunlara çözüm üretilebilen en iyi yönetim biçimi olduğunu vurgulamıştır.

Bununla birlikte, Tocqueville, yukarıda sayılanların ötesinde demokrasinin karşı karşıya kaldığı iki büyük sorunun üzerinde önemle durmuştur. Bunlardan ilki demokrasinin çoğunluğun despotizmine dönüşmesi tehlikesi, ikincisi de Tocqueville'in "bireycilik" olarak adlandırdığı eğilimin sonucunda yeni bir despotizm türünün ortaya çıkmasıdır. Bunlar aşağıda sırayla incelenecektir.

3. 1. Çoğunluğun Despotizmi

Tocqueville, demokrasinin karşı karşıya bulunduğu en önemli tehlikelerin başında, çoğunluğun mutlak iktidarının bir despotizme yol açması olasılığını görmüştür. Düşünür, uygulamada 'çoğunluk yönetimi' şeklinde işleyen demokrasinin, 'çoğunluk despotizmi'ne dönüşmesinin örneğini Fransız Devrimi sürecinde bulmaktadır. Fransız Devrimi sırasında, Rousseau'cu genel irade ve ulusal egemenlik anlayışının, çoğunluğun mutlak egemenliğine yol açtığını gören Tocqueville, bunu demokrasinin karşı karşıya bulunduğu en önemli tehlikelerden biri olarak ele almaktadır (Schmidt, 2001: 87). Bu nedenle, 'çoğunluk yönetimi' ile 'çoğunluk despotizmi' arasındaki ayrımı net bir biçimde çizmiştir. Tocqueville'e göre, demokratik yöntemlerin özü çoğunluğun kesin egemenliğidir (Tocqueville, 1994: 95). Ancak, ara kurumların ortadan kalkıp merkezi iktidarın her şeye hükmetmeye başlaması ve giderek çoğunluğun azınlığın haklarını ihlal etmeye başlaması, çoğunluk yönetiminin çoğunluk despotizmine dönüşme-sine yol açmaktadır (Dahl, 1993: 212; Göze, 1995).

Tocqueville, ABD demokrasini incelerken, çoğunluğun, gerek yasama organında, gerek yürütme organında, gerekse yargı organında kesin bir hâkimiyete sahip olduğunu tespit etmiştir. Demokratik yasalar çoğunluğun ortak çıkarları göz önünde tutularak yapılmaktadır. Seçimle gelen kamu görevlileri, çıkarlarını vatandaşların çoğunluğunun çıkarlarıyla örtüştürmek çabasıdadır (Tocqueville, 1994:

88-9). Yargı yetkisi de, yine çoğunluğun seçimi ile belirlenmektedir. Üstelik ABD’de, çoğunluğun gücünü arttırıcı suni yollar da kullanılmaktadır. Tocqueville’e göre, bu nedenlerle, ABD’de çoğunluk gerçek ve olağanüstü bir yetkiye sahiptir ve çoğunluğun gücünü kısıtlayacak bir güç bulunmamaktadır (Tocqueville, 1994: 95-97).

Düşünürümüz, bu yolla, ABD demokrasisinin, çoğunluk yönetiminin çoğunluk despotizmine kayması riskiyle karşı karşıya bulunduğu sonucuna varmıştır. Her ne kadar, ABD demokrasisi, kuvvetler ayrılığı ilkesiyle yasama, yürütme ve yargı erklerinin tek bir elde toplanmasının engellenmesi, bu erkler arasında kurulan denge-fren sistemi, federalizm, adem-i merkeziyetçi yerel yönetim modeli, hukuk devleti ilkesi ile yargısal denetimin kurulması, sivil özgürlükler (düşünce, basın ve örgütlenme özgürlüğü) ve güçlü sivil toplum gibi önemli güvencelere sahip olsa da, Tocqueville çoğunluğun gücünün durdurulamaması tehlikesinin, ABD için bir tehdit oluşturduğunu savunmuştur (Schmidt, 2001: 88; Smith, 2006). ABD’de çoğunluk despotizmine karşı yeterince kurumsal önlem alınmadığını düşünen Tocqueville’e göre, bu gidişi engelleyen şey yasalardan çok, “gelenek ve alışkanlıklar”dır (Tocqueville, 1994: 97-99).

Tocqueville, çoğunluk yönetiminin despotizme dönüşmesi tehlikesini, “*Bir gün Amerika’da özgür kurumlar yıkılırsa bunun nedeni çoğunluğun gücü olabilir*” cümlesiyle vurgulamaktadır (Tocqueville, 1994: 105). Bu konudaki düşüncelerini desteklemek için, ABD’nin kurucularından Jefferson ve Madison’dan da alıntılar yapmıştır. Jefferson’dan, “en büyük tehlikenin parlamentonun ve iktidarın uyguladığı baskı olduğunu” belirten sözlerini alıntılamanın Tocqueville, Madison’un dile getirdiği, “bir cumhuriyette yöneticilerin toplumu baskı altına almasının engellenmesinin yeterli olmadığı, toplumda çoğunluğu oluşturanların azınlıktaki grupların haklarını ihlal etmesinin ve baskı uygulamasının da engellenmesi gerektiği” düşüncesini de onaylamaktadır (Tocqueville, 1994: 105-6).

Tocqueville’in, Madison’un, “hükümetin, toplumdaki farklı grupların hepsinin haklarını koruması gerektiğine” ilişkin sözlerini onaylaması (Tocqueville, 1994: 105), onun Rousseau’cu anlamda ‘çoğunlukçu’ demokrasi anlayışına karşı tepkisini ortaya koymaktadır. Tocqueville’e göre, toplumda çoğunluğu oluşturanların ve çoğunluğun desteğine sahip olan yönetimlerin politik bağlamda her şeyi yapmaya hakları olması kabul edilemez. Sınırsız güç tehlikeli ve kötüdür. Sınırsız gücün adalet ve bilgelikle kullanılması ihtimali zayıftır. Bu yüzden mutlak yönetim hakkı despotizme ve zulme yol açacaktır (Tocqueville, 1994: 97-99).

Tocqueville, çoğunluk baskısının demokrasi açısından başka olumsuzluklarına da dikkat çekmiştir. Çoğunluk, azınlıktaki grupları ve muhalefeti çeşitli yöntemlerle sindirmektedir. Üstelik uygarlık, despotizmi mükemmelleştirdiğinden, bunun için zorlama veya şiddet uygulaması da gerekmez. Çoğunluk, düşünce özgürlüğünün çerçevesini çizme gücünü elinde tuttuğu için, bu sınırın dışına çıkanlar acımasızca eleştirilmekte, derin bir yalnızlığın içine itilmekte ve tecrit edilmektedir. Muhalif olanlar, dışlanma korkusu nedeniyle, çoğunluğa boyun eğmek zorunda kalmakta ve sessizliği seçebilmektedir (Tocqueville, 1994: 100-104; Smith, 2006; Kahraman, 2007). Daha da ötesi, çoğunluğun baskısı azınlıktakileri ümitsizliğe sürükleyip çatışmaya itebilmekte ve bu yüzden kargaşa ve kaos doğabilmektedir (Tocqueville, 1994: 105).

3. 2. Yeni Despotizm

Tocqueville, modern toplumda, demokrasi açısından olumsuz sonuçlara yol açabilecek yeni ve farklı bir eğilimi de ilk kez saptamıştır. Düşünürün ‘bireycilik’ olarak adlandırdığı bu gelişme, feodal cemaat ilişkilerinden kurtulan bireylerin toplum içinde yalnızlaşarak atomize olmasından ve giderek toplumun parçalanmasından kaynaklanmaktadır (Tocqueville, 1994: 251, 265). Kendilerine yalnızca aile ve yakın dostlardan oluşan küçük bir dünya kuran insanlar, bu şekilde yalnızlaşır ve topluma yabancılaşırken, aynı zamanda güçsüzleşecektir. Tocqueville bu durumu ‘bireycilik’ veya ‘bireycileşme’ olarak nitelese de, aslında burada kastettiği atomizasyondur (Callinicos, 2004: 111-112; Yetiş, 2006: 289-90).

Bu süreçte, insanlar kendi özel işlerine ve kendi küçük dünyalarına yoğunlaşırken, toplumdaki sorunları ve toplumsal sorunlar ile kamu işlerine daha az ilgi göstermektedirler. Bireyler kendilerini kişisel işlerine verdikleri için, kamusal işlere ayıracak boş zamanları azalmaktadır. Bireycilik nedeniyle yalnızlaşan ve zayıflayan bireyler, kamusal işleri devlete bırakmaya ve her şeyi devletten beklemeye ve giderek devlete teslim olmaya başlayacaktır (Tocqueville, 1994: 255-7). Refaha ve rahata alışmış, atomize olmuş insanlar, kendilerini kaosa karşı koruyacak olan merkezi otoriteye yeni yetkiler vermeye, toplumsal güvence arayışlarını güçlü merkezi devlete yöneltmeye eğilim gösterirler. Hükümetin toplumun güvenliğini sağlaması, ihtiyaçlarını karşılaması ve sorunlara çözüm üretmesi sonucunda, bireyler özgürlüklerini kullanma isteklerini yitirirler (Yetiş, 2006: 289-90; Dinçkol, 2004: 154). Böylece, bireyler haklarını devlete aktarırken, devlet giderek güçlenmeye, büyümeye ve her şeye hâkim olmaya başlayacaktır. Bütün toplumu yöneten merkezi devletin varlığını gerekli bulan vatandaşlar, bu gücün bireylere üstünlüğünü ve bireyleri yönetmeye hakkı olduğunu da kabul

etmeye yatkındırlar. Bu güç yasalastığı durumda artık onu sınırlandırmak mümkün olmayacak ve kişiler onun her istediğini yapmaya hakkı olduğunu kabul etmeye hazır olacaklardır (Tocqueville, 1994: 252-3). Böylece, devlet kudreti giderek topluma yayılmaya ve sivil toplumu kontrol altına almaya başlar. Tocqueville, bu durumu şu sözlerle tanımlamaktadır:

“Bu güç toplumun her bireyini güçlü pençesinin içine aldıktan ve istediği gibi biçimlendirdikten sonra tüm toplumu da avucunun içine alır. Toplumun karışık kuralları ağıyla örür ve en yetenekliler bile bu kurgunun dışına çıkamazlar. İnsan iradesi yumuşatılmış ve yönlendirilmiştir artık. Hükümeti çoban, halkı da çekingen ve çalışkan bir sürüye dönüştüren bu güç zalim değildir ama halkı baskı altında tutar, kuvvet ve yüreklilikten yoksun bırakır ve aptallaştırır” (Tocqueville, 1994: 266).

Tocqueville ‘modern despotizm’i bu şekilde tarif ederken, modern despotizmin eskilerin despotizmi gibi korkutucu olmadığını da ekler. Ona göre, modern despotizmde demokrasi kaçınılmaz bir şekilde varlığını koruyacaktır, ancak böylesi bir düzende demokrasinin varlığı da artık çok fazla bir anlam taşımamaktadır. İnsanlar toplumsal ve siyasal sorunlarla ilgilenmedikleri, çözüm yollarına kafa yormadıkları için, önlerine konulan adaylar arasından, yöneticilerin seçilmesini önerdiği adaya oy vermekle yetinmektedirler. Böylece, seçim süreci de farklı partiler ve politikalar arasında rekabetin olduğu gerçek bir seçim niteliği taşımamaktadır (Göze, 1995: 247-250; Sarıca, 1977: 111).

Tocqueville’e göre, böylesi bir düzen, merkeziyetçilik ilkesiyle halk egemenliği ilkesinin birleşiminden oluşur. Hükümet, halk tarafından seçilmiş olmakla beraber, bütün gücü elinde toplamıştır. Halk, yöneticilerini kendisinin seçtiğine ve egemenliğin halkta olduğuna inansa da, kendi seçtiği yöneticilere teslim olmuştur. Böyle bir düzende arada bir seçim yapıp yöneticilerin değişmesinin de çok fazla anlamı kalmayacaktır (Tocqueville, 1994: 266-268):

“Kendini yönetmekten tümüyle vazgeçmiş insanların, onları yönetecek kişileri seçmekte başarılı bir seçim yapabileceklerini kabul etmek imkânsızdır ve köleleşmiş bir toplumun seçiminden liberal, akılcı ve enerjik bir hükümetin ortaya çıkacağı hiç de inandırıcı değildir” (Tocqueville, 1994: 268).

Tocqueville’in modern toplumlara özgü yeni bir despotizm türü olarak tanımladığı bu düzende, bireylerin atomizasyon ve yabancılaşması, siyasal kayıtsızlık ve edilgenliğe, bu durum da giderek yurttaşlık erdeminin zayıflamasına yol açacaktır (Tocqueville, 1994: 167-8). Bu durumu tehlikeli bir gelişme olarak

değerlendiren Tocqueville, insanların bilinçli ve aktif bir yurttaş olmak yerine, sahip olduğu hakları kullanma yetisini yitirmiş pasif birer uyruk durumuna düşeceğine dikkat çekmektedir (Göze, 1995: 247-248; Kahraman, 2007).

Tocqueville, ABD demokrasisinin, sahip olduğu bazı özellikler sayesinde, modern toplumlara özgü bu yeni despotizm türünün tehlikelerine karşı koymakta başarılı olduğunu belirtmiştir. Ona göre, adem-i merkezîyetçi ve federalist yönetim sistemi, politik yaşamı ülkenin dört bir yanına yayarak yurttaşları birlikte davranmaya teşvik etmiştir. Yerel özgürlükler insanları bir araya getirmekte ve yardımlaşmayı teşvik etmektedir. Ayrıca, yerel sorunlar, yurttaşların bilincinde, bireysel çıkarla kamu yararı arasındaki bağlantının kurulmasını sağlayarak, kamusal işlere daha fazla ilgi göstermelerini sağlamaktadır. Tocqueville'e göre, Amerikalıların sahip olduğu özgür kurumlar ve politik haklar, toplumsal bağları güçlendirmekte, böylece bireycilik (atomizasyon) önlenmektedir (Tocqueville, 1994: 169-172).

Tocqueville'in buraya kadar ele alınan yeni despotizm teorisi, 20. yüzyıl demokrasi teorisi tartışmalarında önemli bir referans noktası oluşturmuş ve sonraki düşünürlerce geliştirilmiştir. Tocqueville'in büyük bir hayranı olan Hannah Arendt, bu çerçevede sayılacak ilk isimlerden biridir (Tessitore, 2002: 1137-1139). Arendt, modern toplumda sınıfsal yapıların, cemaatlerin ve ailelerin çözülmesiyle insanların yalnızlaşmaya başladığını belirtir. Bu durum insanların toplumsal alandan kopup, özel alanlarına kapatılmasına neden olmaktadır. Kamusal ilişkilerden kopartılan insanlar, toplumsal ve siyasal sorunlarla ilgilenme ve eleştirel düşünme kapasitelerini yitirmektedir. Böylece atomize olmuş insanlardan oluşan bir 'kitle toplumu' ortaya çıkar ki, modern despotizmin temeli budur (Kahraman, 2007).

Tocqueville'in geliştirdiği izleği takip eden bir başka önemli düşünür C. W. Mills olmuştur. Mills'in 'kitle toplumu' adını vererek eleştirdiği modern toplum, Tocqueville'in yeni despotizm teorisiyle benzerlikler taşır. Hatta bazı araştırmacılara göre, Tocqueville'in *Amerika'da Demokrasi* adlı eseri, kitle toplumunun adı koyulmamış ilk sosyolojik eleştirisidir (Swingewood, 1996: 18). Mills, Tocqueville'in modern toplum ve bireycilik eleştirisini kitle toplumunu kavramlaştırmak için kullanır. Mills'e göre, kitle toplumu, yabancılaşmış bireylerden oluşan ve bu yabancılaşma nedeniyle kamunun yok olduğu atomize bireyler yığındır (Mills, 1974: 421). Mills'e göre, kitle iletişim araçları eliyle kamuoyu şekillendirilerek ve çeşitli sosyal denetim mekanizmaları kullanılarak, insanların yaşam biçimi, düşünme biçimi ve davranışları yönlendirilmekte ve böylece kitle toplumunun yönetici sınıf tarafından kontrol edilmesi sağlanmaktadır (Mills, 1974: 416-450).

Tocqueville'in 'yeni despotizm' teorisini izleyenler arasında Frankfurt Okulu düşünürleri de önemlidir (Schmidt, 2001: 83). Bunlar arasında Herbert Marcuse, modern toplumda teknolojik rasyonalitenin, atomizasyona ve bireyler üzerinde denetim kurulmasına yol açtığını savunmuştur. Marcuse'e göre, böylece, bireylerin belirli kurallara ve standartlara uymaları ve sisteme boyun eğmeleri sağlanmaktadır. Bu süreçte, kitle iletişim araçları da, insanların eleştirel düşünme yetisini yok ederek, toplumda düşünsel standartlaşmaya ve kitleleşmeye neden olmaktadır (Marcuse, 1997). Marcuse'ün kitle iletişim araçlarına yönelttiği eleştirilere benzer bir eleştiri de Theodor Adorno'dan gelmiştir. Adorno, kitle iletişim araçlarının yaygınlaştırılan kültür endüstrisinin, insanları manipüle ederek düşünen ve sorgulayan bireyleri yok ettiğini ve böylece sahte bir bireysellik görünümü altında bireyselliği yıkıma uğrattığını belirtmiştir. Böylece, toplumun kitleleştirilmesi (sürüleştirme) ve kontrol altında tutulması başarılmaktadır (Adorno, 2011).

Sonuç

Bu çalışmada, Tocqueville'in modern demokrasi teorisine yaptığı katkılar, *Amerika'da Demokrasi* adlı eseri temelinde ele alınmıştır. Tocqueville, devrim sürecini çok yakın zamanlarda yaşayan Amerikan (1787) ve Fransız (1789) toplumlarının oldukça farklı demokrasi deneyimleri yaşamalarından hareketle, Amerikan deneyimini incelemiştir. Onun eserinin temel yazılış saiki, Fransızlara, Amerikan demokrasisinin ürettiği başarılı çözüm formüllerini tanıtmak olsa da, ortaya çıkan eser bu dar amacı aşarak, bugün artık demokrasi teorisi üzerine bir klasik sayılmaktadır. Eser, bir taraftıyla Amerikan demokrasisi ve kurumları üzerine nesnel bir analiz geliştirmeye yoğunlaşırken, diğer taraftan da yazarın modernleşme ve demokratikleşme süreci üzerine yorumlarını da içermektedir.

Tocqueville'in bakış açısının şekillenmesinde, Locke ve Montesquieu gibi klasik düşünürlerin derin etkisi olmuştur. Bu etki, onun liberalizmin birey hakları, sınırlı devlet, hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı, adem-i merkeziyetçilik gibi temel ilkelerini benimsemesinde açıkça görülür. Gerçekten de, Tocqueville esas itibarıyla liberal bir düşünürdür. Ancak, düşüncesi liberalizmin dar bir yorumuyla sınırlı kalmamış, aristokratik ve cumhuriyetçi tonlar da taşımıştır (Callinicos, 2004: 115). Nitekim, Fransız devriminin ortadan kaldırdığı aristokrasinin, despotizmi engelleyen bazı önemli roller üstlendiğine ilişkin yorumları, kendisi de aristokrat kökenli bir düşünür için şaşırtıcı değildir (Aron, 2006: 237-238). Ancak, o, dünyadaki değişimin yönünü sezebilen ve eski aristokratik toplumun geri gelmesinin mümkün olmadığını gören bir düşünür olarak, tercihini demokratik

toplumdan yana yapmıştır. Dahası, Fransız Devrimi'nin demokratikleşme konusunda yaşadığı başarısızlıklar, Tocqueville'in demokrasinin karşı karşıya bulunduğu tehlikeler konusunda günümüzde de önemini koruyan uyarıcı analiz ve yorumlar geliştirmesini sağlamıştır. Sonuç olarak, onun eseri demokrasi teorisi alanında, çağdaş yazarların hala esinlenmeye devam ettikleri bir klasik niteliği kazanmıştır.

Tocqueville ABD'nin anayasal düzeni üzerine yaptığı bu incelemede, ABD'yi "demokrat bir halkın nasıl özgür kalabileceğini gösteren" bir örnek olarak ele almıştır. Ünlü düşünür, böylece, "demokrasinin despotizme kaymasını engelleyen demokratik çözümleri" ve "demokratik kurumların sürekliliğini sağlayan koşulları" ortaya koymayı hedeflemiştir (Tocqueville, 1994: 117, 270-273). Tocqueville'e göre, demokrasinin karşı karşıya bulunduğu tehlikelerden sakınabilmek için başvurulabilecek bazı önlemler bulunmaktadır. Bu doğrultuda, ilk olarak, kuvvetler ayrılığı ilkesinin önemine dikkat çekmiştir. Tocqueville'e göre, otoritenin daha az tehlikeli hale gelmesi için, yetkiler farklı ellere verilmelidir. Toplumun özgür kılınması açısından kuvvetler ayrılığı ilkesi vazgeçilmezdir (Tocqueville, 1994: 54). Sınırlı devlet ilkesinin hayata geçirilebilmesi için Tocqueville'in öne sürdüğü bir başka önemli kurum, yasama ve yürütme erklerinden bağımsız olan yargı organıdır. Ona göre, güçlü yargı vatandaşların haklarını ve özgürlüklerini koruyan en önemli kurumlardan biridir (Tocqueville, 1994: 64-68).

Tocqueville'in üzerinde önemle durduğu diğer ilke, adem-i merkeziyetçi bir yönetim anlayışıdır. Adem-i merkeziyetçi yönetim anlayışı, hem iktidarın parçalanarak tek elde toplanmasını engellemeye hizmet eder, hem de katılımcılığı sağlaması nedeniyle insanların toplumsal ve siyasal sorunlarla ilgilenmelerini ve aktif birer yurttaşla dönüşmelerini sağlar (Tocqueville, 1994: 84-87). Tocqueville'in ABD'de demokrasinin korunması açısından çok önemli gördüğü bir diğer oluşum "sivil birlikler", "gönüllü gruplar", "dernekler" gibi adlarla andığı sivil toplum kuruluşlarıdır. Dernekler, insanların toplumsal-siyasal yaşama katılım kanalı olarak önemli bir işlev üstlendiği gibi, iktidarın sınırlanması açısından da önemli bir rol oynar. Ona göre, özgür basın varlığı da demokrasi deneyiminin önemli bir yapı taşıdır. Basın, zayıf kalan bireylerin ve azınlıktaki grupların seslerini duyurmaları ve etkinliğini arttırmaları açısından çok önemli bir araçtır (Tocqueville, 1994: 271).

Tocqueville, Amerikan demokrasisini incelerken demokratik rejimi idealleştirmeden, olumlu ve olumsuz yönleriyle nesnel bir biçimde analiz etmeye çalışmıştır. Ancak demokrasinin alternatifsiz tek siyasal rejim olduğunu söylemeden de yapamaz. Demokraside, yanlış liderlerin seçilmesi ve yanlış yasaların yapılması

gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilse de, bu yanlışların yine demokrasi içinde kalınarak düzeltilmesi mümkündür. Toplumsal ve siyasal sorunları çözüme yeteneğine sahip bir rejim olan demokrasi, vatandaşlık ruhunu geliştirmesi ve toplumsal refahı artırması gibi olumlu özellikleri ile kaçınılmaz olarak geleceğin toplumlarının alacağı biçimdir (Schmidt, 2001: 82). Tocqueville demokrasiyi son biçimini almış bir siyasal sistem olarak değil, değişim ve gelişim halinde bir sosyal ve siyasal süreç olarak değerlendirmiştir. Tocqueville'in demokrasi karşısındaki tutumunu açıklamak için en iyisi, sonsözü kendisine (arkadaşı Kergorlay'e yazdığı bir mektupta eseri için yazdığı şu satırlara) bırakmak olacaktır: “Çok düşündükten sonra böyle bir kitap yazmaya karar verdim... Bazıları derinlerde demokrasiyi sevmediğimi düşünecek ancak bazıları da onun gelişimine katkıda bulunmak istediğimi düşünecektir” (Tocqueville, 1985: 95).

KAYNAKÇA

Adorno, Theodor W. (2011), *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*, çev. N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen, İstanbul: İletişim Yayınları.

Aron, Raymond (2006), *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, çev. Korkmaz Alemdar, İstanbul: Kırmızı.

Audier, Serge (2006), *Cumhuriyet Kuramları*, çev. İsmail Yerguz, İstanbul: İletişim.

Callinicos, Alex (2004), *Toplum Kuramı*, çev. Yasemin Tezgiden, İstanbul: İletişim.

Dahl, Robert A. (1993), *Demokrasi ve Eleştirileri*, çev. Levent Köker, Ankara: Yetkin.

Dinçkol, Bihterin (2004), “Çoğunluk Tiranisine Karşı Bir Çözüm Yolu: Tocqueville’in Siyasal Kuramı”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 5, s. 149-163.

Elster, John (2009), *Alexis De Tocqueville: The First Social Scientist*, Cambridge University Press, New York.

Engster, Dan (1998), “Democracy in the Balance: The Role of Statist, Liberal, and Republican Institutions in Tocqueville’s Theory of Liberty”, *Polity*, Vol. 30, No. 3, pp. 489-511.

Epstein, Joseph (2006), *Alexis De Tocqueville Democracy’s Guide*, Harper Collins E-books.

Göze, Ayferi (1995), *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 7. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Held, David (2008), *Models of Democracy*, Cambridge: Polity Press.

Janara, Laura (2002), *Democracy Growing Up: Authority, Autonomy and Passion in Tocqueville’s Democracy in America*, State University of New York Press, New York.

John, R. (1995), *Spreading the News: The American Postal System from Franklin to Morse*. Cambridge: Harvard University Press.

Kahan, Alan S. (2010), *Alexis De Tocqueville: Major Conservative and Libertarian Thinkers*, The Continuum International Publishing Group Ltd., New York.

Kahraman, Hasan Bülent (2007), “Tocqueville’ci Demokrasi, Toplumsal İktidar ve Sivil Toplum Kaygıları”, *DoğuBati*, Sayı: 39, Sayfa: 229-258.

Kessler, Sanford (1977), “Tocqueville on Civil Religion and Liberal Democracy”, *The Journal of Politics*, Vol. 39, No. 1, pp. 119-146.

Maletz, Donald J. (1998), “The Spirit of Tocqueville’s Democracies”, *Polity*, Vol. 30, No. 3, pp. 513-530.

Marcuse, Herbert (1997), *Tek Boyutlu İnsan: İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.

Mitchell, Harvey (2004), *America after Tocqueville: Democracy against Difference*, The Press Syndicate of the University of the Cambridge, Cambridge.

Mills, C. Wright (1974), *İktidar Seçkinleri*, çev. Ünsal Oskay, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ossewaarde, M. R. R. (2004), *Tocqueville’s Moral and Political Thought: New Liberalism*, Routledge, London.

Pittz, Steven (2011), “Providential Partners? Tocqueville’s Take on Equality and Centralization”, *The Journal of Politics*, Vol. 73, No. 3, pp. 797-807.

Sarıca, Murat (1977), *Siyasi Düşünce Tarihi*, 2. Baskı, Gerçek Yayınevi, 100 Soruda Dizisi, İstanbul.

Schneck, Stephen (1992), “New Readings of Tocqueville’s America: Lessons for Democracy”, *Polity*, Vol. 25, No. 2, pp. 283-298.

Schmidt, Manfred G. (2001), *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, çev. M. E. Köktaş, Ankara: Vadi Yayınları.

Skocpol, Theda (1997), “The Tocqueville Problem: Civic Engagement in American Democracy”, *Social Science History*, Vol. 21, No. 4, pp. 455-479.

Smith, Steven B. (2006), *Siyaset Felsefesine Giriş*, çev. Bican Şahin, <http://www.acikders.org.tr/course/view.php?id=134> .

Swingewood, Alan (1996), *Kitle Kültürü Efsanesi*, çev. Aykut Kansu, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Tessitore, Aristide (2002), “Alexis de Tocqueville on the Natural State of Religion in the Age of Democracy”, *The Journal of Politics*, Vol. 64, No. 4, pp. 1137-1152.

Tocqueville, Alexis de (1994), *Amerika’da Demokrasi*, çev. İhsan Sezal ve Fatoş Dilber, Ankara: Yetkin.

Tocqueville, Alexis De (1995), *Selected Letters on Politics and Society*, ed. Roger Boeshe, University of California Press, California.

Touraine, Alain (2000), *Demokrasi Nedir?*, çev. Olcay Kunal, 2. Baskı, İstanbul: YKY.

Yetiş, Mehmet (2006), “Tocqueville ve Merkezîyetçilik Sorunu”, *AÜSBF Dergisi*, Cilt 61, Sayı: 3, s. 280-308.

Welch, Cheryl (2001), *De Tocqueville*, New York: Oxford University Press.

Winthrop, Delba (1976), “Tocqueville on Federalism”, *Publius*, Vol. 6, No. 3, pp. 93-115.

Winthrop, Delba (1992), “Comments on Schneck’s Reading of Tocqueville’s Democracy”, *Polity*, Vol. 25, No. 2, pp. 307-313.